

УДК 338.4

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/163-12>**Чала В. С.**кандидат економічних наук, доцент,  
Придніпровська державна академія будівництва і архітектури  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2233-2335>**Ротко А. О.**здобувач СВО «Магістр»,  
Придніпровська державна академія будівництва і архітектури**Chala Veronika, Rotko Anna**

Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture

## ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Статтю присвячено вивченню особливостей функціонування АПК України в умовах посилення міжнародної конкуренції. Автори досліджують стан та відповідність розвитку ринку агропромислової продукції України загальносвітовим тенденціям. Зазначено, що агропромисловий комплекс України продовжує відчувати вплив низки негативних чинників, які гальмують розвиток галузі і не дають змоги повною мірою використовувати весь наявний експортний потенціал. Україна впевнено нарощує свої позиції на світовому ринку щодо експорту продукції агропромислового комплексу, проте збереження досягнутих результатів і вихід у лідери в нових товарних сегментах вимагають вирішення комплексного питання прискореного технологічного розвитку АПК, стимулювання екологічної сертифікації та сприяння більш високому рівню обробки експортованої продукції.

**Ключові слова:** експортний потенціал, міжнародна конкуренція, агропромисловий комплекс, конкурентоспроможність.

## ECONOMIC GLOBALIZATION'S INFLUENCE ON THE EXPORT POTENTIAL OF THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE

The article is devoted to the study of the peculiarities of the functioning of the agro-industrial complex of Ukraine in terms of international competition strengthening. The authors study the state and compliance of the development of the market of agro-industrial products of Ukraine with global trends. It is noted that the agro-industrial complex of Ukraine continues to be affected by a number of negative factors that hinder the development of the industry and do not allow to fully use all available export potential. The latest research and publications of leading economists on the development of agro-industrial production, on the problems of agricultural enterprises in foreign markets are analyzed. Ukraine is confidently increasing its position on the world market in terms of exports of agro-industrial products. However, maintaining the achieved results and reaching the leaders in new product segments require addressing the complex issue of accelerated technological development of agriculture and production, stimulating ecological certification and promoting a higher level of processing of exported products. Grounded main ways to solve them improve trends in the export of agricultural products Ukraine, formed list of measures to maximize the export potential of AIC Ukraine. It is concluded that both effective foreign economic activity of agrarian enterprises and the integration of the state to the EU depends on various issues. Provided Ukraine's foreign economic activity achieves the level of developed countries, the state will be able to take a competitive place at the world market of agricultural products and consolidate its positions. To improve the situation, it is proposed to fight corruption in the agro-industrial complex, increase the level of transparency of agribusiness in Ukraine, promote environmental certification, simplify the tax system, develop technological and innovation infrastructure of the agro-industrial complex of Ukraine and more. The proper functioning of the domestic agro-industrial market and its infrastructure as well as the financial market is a significant factor of further Ukraine's agriculture development.

**Keywords:** export potential, international competition, agro-industrial complex, competitiveness.

**JEL classification:** F14, Q13

**Постановка проблеми.** Жорстка конкуренція на світових продовольчих ринках, сформована під впливом процесів глобалізації, спонукає до пошуку нових шляхів розвитку аграрної сфери для виробництва якісної та конкурентоспроможної продукції. Особливо актуальним питанням залишається зміцнення експортного потенціалу агропромислового комплексу України, де надзвичайно важливу роль відіграє ефективний розвиток аграрної сфери. Наявні нині науково-технічні, екологічні й економіко-технологічні проблеми щодо подальшого розвитку сільського господарства та сільських територій вимагають комплексного і системного вирішення.

Сучасні глобалізаційні процеси вимагають нових підходів до організації виробництва в аграрній сфері, дають потужний поштовх для розвитку українських виробників сільськогосподарської продукції та можливість вийти на світові ринки продовольства. Разом із тим неможливо залишити поза увагою галузеві особливості, державну політику і зовнішні продовольчі та фінансові виклики, які впливають на формування експортного потенціалу агропромислового комплексу України.

Тому важливим є постійний і своєчасний, ґрунтований на найактуальнішій інформації аналіз стану, проблем та перспектив галузі сільського господарства для здійснення прогнозів та формування висновків.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Теоретичною і методологічною основою дослідження визначення проблем та перспектив розвитку формування експортного потенціалу АПК України послужили закони і нормативно-правові акти України, книги і статті таких авторів, як І.А. Маркіна, А.С. Даниленко, В.Ф. Іванюта, П.В. Іванюта, А.П. Міщенко, Л.Г. Зайцева, М.П. Денисенко, О.С. Головачова, Л.Г. Ліпич та ін., а також інформація із сайтів та Інтернет-порталів, документи організації, статистична звітність і результати спостережень.

О.С. Головачова у своїй праці [1] досліджує стан інфраструктури українського аграрного ринку та його вплив на загальний розвиток АПК. А.С. Даниленко [2] досліджував експортний потенціал виробників сільськогосподарської продукції та аналізував можливі наслідки для експорту українського АПК у контексті різних напрямів зовнішньої політики держави.

Ці та інші дослідження присвячено окремим аспектам функціонування та розвитку АПК України, а також у них на основі спостережень і досвіду минулих років запропоновано шляхи поліпшення стану національної сільськогосподарської галузі. Незважаючи на значний науковий доробок, досі недостатньо дослідженим залишається аналіз комплексного поняття експортного потенціалу АПК, пошуку інструментів його аналізу, оцінки, формування переліку пріоритетних заходів, необхідних для його максимальної реалізації.

**Мета статті** полягає у дослідженні аспектів реалізації та нарощування експортного потенціалу АПК України в умовах сучасної міжнародної конкуренції.

**Виклад основного матеріалу.** Міжнародні конкурентні переваги України на світовому ринку визначені через вигідне географічне розташування у центральній частині Східної Європи на перетині транспортних шляхів з Європи в Азію та зі Скандинавських країн у країни Середземноморського регіону, що дає змогу експортувати продукцію АПК як у західні країни, так і країни Сходу. По-друге, завдяки багатим природним ресурсам на території України є понад 800 видів ґрунтів, загальна площа яких становить 60,4 млн гектарів.

Проте конкурентні позиції вітчизняної сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках не є стабільними внаслідок незавершеності процесів адаптації до європейських вимог щодо якості та безпечності харчових продуктів, жорсткої конкуренції, значних коливань цін на світовому ринку, нестійкості торговельних відносин із країнами-імпортерами.

Серед внутрішніх стримуючих чинників слід відзначити низькі темпи техніко-технологічного оновлення виробництва, зростання рівня зношеності техніки, переважне використання застарілих технологій, збільшення вартості невідновних природних ресурсів у структурі собівартості виробництва вітчизняної сільськогосподарської продукції, зростання залежності виробництва від природно-кліматичних умов, обмежений доступ до фінансових ресурсів [3].

Згідно з даними звіту Всесвітнього економічного форуму (WEF), індекс сприятливості національного середовища розвитку зовнішньої торгівлі, який складається на основі аналізу показників відкритості національних економік для міжнародної торгівлі, Україна втрачає свої позиції і займає 96-е місце серед інших економік.

Також у межах дослідження конкурентних переваг АПК України на міжнародному ринку було визначено товари, які сьогодні є конкурентоспроможними або неконкурентоспроможними на світовому ринку АПК, для розрахунку було застосовано індекс Беллі Баласси Revealed Comparative Advantage, який показує, чи має країна переваги в експорті певного виду продукції серед країн регіону. Якщо індекс більше 1 – країна має переваги, якщо менше 1 – експорт недоцільний порівняно з іншими країнами [4].

У табл. 1 наведено дані стосовно експорту по товарних категоріях згідно зі статистичними даних International Trade Centre (ITC) [5] та на основі цього розраховано коефіцієнти відносних переваг для України порівняно зі світовим ринком.

Як свідчать проведені розрахунки, Україна має вагомі міжнародні конкурентні переваги щодо експорту зернових культур, яких у 2019 р. було експортовано на суму \$4,8 млрд, значення коефіцієнту відносних переваг для кукурудзи становило -44,2, пшениці – 35,4. Також вагому перевагу Україна має в експортуванні меду – 23,4. Далі йдуть товари олійного насіння та плодів олійних рослин (9,94) та цукру (2,42). У 2017 р. Україна мала переваги в експорті овочів (1,37), проте в 2019 р. цей показник знизився до 0,96. Отже, за цими двома групами товарів потенціал є, але він не реалізований.

Маючи величезні переваги в експорті кукурудзи та пшениці, українські агрохолдинги мають усі шанси стати світовими лідерами в галузі. Наявні конкуренти на світовому ринку раціонально повоюють українських виробників, адже їх холдингова структура базується на наявності всіх етапів виробничої ланки (вирощування, складування, переробка, виробництво, транспортування, збут). Водночас багато світових холдингів займаються лише вирощуванням товарів АПК або ж частково їх перекупуванням у інших компаній, що знижує їхні конкурентні переваги.

Отже, Україна є країною родючих земель, тому сільське господарство є ефективним та перспективним для його ведення і продажу продукції не лише на внутрішньому, а й на світовому ринку. Україна – один із лідерів експорту аграрної продукції у світі, і, незважаючи на те що вітчизняні виробники скоротили поставки товарів до Росії, Україна стала світовим лідером з експорту соняшникової олії (4,3 млн т), третє місце – з експорту кукурудзи (18 млн т), четверте місце – з ячменю (2,7 млн т), шосте місце – з продажу пшениці (11 млн т), сьоме місце – з продажу сої (2 млн т) і восьме місце – з продажу курятини (170 тис т).

Аграрна галузь української економіки демонструє стабільний розвиток і є надійним фундаментом для забезпечення продовольством держави, основою розширення її експортного потенціалу, джерелом задоволення внутрішнього попиту на сільськогосподарську продукцію та продукти харчування. Щодо товарів, що експортуються, то вони складаються здебільшого з продукції низького рівня переробки та доданої вартості, а частка готової продукції лише починає зміцнювати свої позиції. Сьогодні українські експортери мають поки дозволи на здійснення експорту до країн – членів ЄС таких товарних позицій: курятини, риби, яєць та яечних продуктів. Експорт продуктів рослинного походження не потребує дозволів ЄС (проте обмежений квотами щодо обсягу поставок).

Таблиця 1

## Розрахунок відносних переваг для експорту товарів АПК України

млн дол. США	2017	2018	2019
<b>Загальний експорт</b>			
Експорт України	43428391	47334680	50054605,83
Світовий експорт	17694951675	19460171128	18754622224
<b>М'ясо та їстівні субпродукти</b>			
Експорт України	531240,1	645982,3	711895,1
Світовий експорт	124446540	128944760	135203463
<i>Коефіцієнт відносних переваг експорту</i>	1,73	2,05	1,97
<b>Молоко та молочні продукти</b>			
Експорт України	328274	352165	297515
Світовий експорт	53246972	55631623	54161322
<i>Коефіцієнт відносних переваг експорту</i>	2,51	2,60	2,05
<b>Мед</b>			
Експорт України	133943	97985	123853
Світовий експорт	2394609	2275260	1990582
<i>Коефіцієнт відносних переваг експорту</i>	22,79	17,70	23,31
<b>Сир (твердий та м'який)</b>			
Експорт України	32559	30795	32510
Світовий експорт	30683355	32250719	32203677
<i>Коефіцієнт відносних переваг експорту</i>	0,43	0,39	0,37
<b>Риба</b>			
Експорт України	26377	24981	33637
Світовий експорт	119882625	126134420	124026625
<i>Коефіцієнт відносних переваг експорту</i>	0,08	0,08	0,10
<b>Зернові культури</b>			
Експорт України	6501877	7240558	9633333,903
Світовий експорт	104425576	112440257	109224138
<i>Коефіцієнт відносних переваг експорту</i>	25,36	26,47	33,04
<b>Пшениця</b>			
Експорт України	2759757	3004359	3785492
Світовий експорт	39050740	41213483	39973992
<i>Коефіцієнт відносних переваг експорту</i>	28,71	29,94	35,42
<b>Кукурудза</b>			
Експорт України	2989133	3506065	4205789
Світовий експорт	30335596	33908842	35576524
<i>Коефіцієнт відносних переваг експорту</i>	40,14	42,50	44,29
<b>Овочі</b>			
Експорт України	235639	235683	184514
Світовий експорт	72924440	71991631	71546684
<i>Коефіцієнт відносних переваг експорту</i>	1,31	1,34	0,96
<b>Фрукти та горіхи</b>			
Експорт України	195747	228558	260112,2
Світовий експорт	119651357	125843182	124836210
<i>Коефіцієнт відносних переваг експорту</i>	0,66	0,74	0,78
<b>Цукор та кондитерські вироби</b>			
Експорт України	417750	366878	254389,68
Світовий експорт	48678411	42206479	39336967
<i>Коефіцієнт відносних переваг експорту</i>	3,49	3,57	2,42
<b>Алкогольні і безалкогольні напої</b>			
Експорт України	209235,6	229841,7	210822,029
Світовий експорт	116021364	125181646	124226260
<i>Коефіцієнт відносних переваг експорту</i>	0,73	0,75	0,63
<b>Насіння і плоди олійних рослин</b>			
Експорт України	2060121,4	1954149,8	2563242,3
Світовий експорт	98273542	100470709	96587486
<i>Коефіцієнт відносних переваг експорту</i>	8,54	7,99	9,94

Незважаючи на зростання обсягів торгівлі України з ЄС, частка торгівлі продукцією аграрного сектору з Україною в загальному зовнішньоторговельному обороті країн ЄС залишається вкрай незначною. Основними продуктами українського експорту залишаються зернові та олійні культури. Загальна вартість усіх імпортованих товарів у переважній більшості періодів перевищує обсяги їх експорту. У цілому географічні й товарні структурні зрушення у зовнішній торгівлі України відображають переорієнтацію експорту та імпорту на більш розвинені ринки, що, з одного боку, розширює потенційні можливості у напрямі збільшення зовнішньоторговельного обороту, а з іншого – веде до підвищення рівня конкуренції, нових процедурних бар'єрів, високих вимог до якості [6].

Для ефективного розвитку вітчизняної агропромислової галузі українським виробникам треба дотримуватися міжнародних вимог до якості продукції та управління якістю товарів, що дасть їм змогу стати рівноправними партнерами у світовому товарообігу.

Серед основних проблем розвитку експортного потенціалу агропромислового комплексу України можна виділити: недостатньо ефективне використання сільськогосподарських угідь; непрозору державну політику; обмежений доступ до фінансових ресурсів сільськогосподарських виробників; зниження якості продукції, що виробляється; низькі ціни на продовольчі та сільськогосподарські товари, а також старіння та занепад інфраструктури й основних засобів.

Під час аналізу проблем агропромислового комплексу України особливу увагу слід звернути на недостатньо ефективне використання сільськогосподарських угідь. Більш висока забезпеченість сільськогосподарськими угіддями є одним із чинників, що сприяють розвитку агропромислового комплексу в тому разі, якщо зазначені ресурси використовуються відповідно до їх основного призначення.

Однак сьогодні в Україні спостерігається ситуація, коли великі площі сільськогосподарських угідь не використовуються для виробництва продукції. Так, за офіційними даними Міністерства аграрної політики та продовольства України [7], невикористовувана площа сільськогосподарських угідь становить 1,4 млн га. Близько 1 млн осіб не обробляють і не здають земельні ділянки в оренду. Як наслідок, не використовуються земельні частки (паї) загальною площею 4,8 млн га, що становить майже 16% від загальної площі таких земель.

Серед основних причин, що створюють дану ситуацію, виділяють:

1) економічну – сільськогосподарські організації відмовляються від деякої частини належних їм земель із метою оптимізації витрат;

2) інституційну – нині існують певні труднощі під час покупки або оренди землі, що належить державі. Непрозорість процедури купівлі-продажу землі запускає корупційні механізми.

Важливою особливістю є також і те, що невеликі індивідуальні підприємці та фермери не мають достатніх фінансових ресурсів для покупки або оренди землі для своїх потреб, при цьому великі будівельні, торговельні та інші організації, використовуючи фінансові та інші ресурси, досить часто купують землі сільськогосподарського призначення для цілей, ніяк не пов'язаних із сільським господарством.

Також істотною проблемою в Україні є відсутність затвердженої на законодавчому рівні загальної стратегії розвитку земельних ресурсів і земельних відносин. Сьогодні державну земельну політику можна вважати такою, що перебуває у стадії формування та не повною мірою відповідає європейським і світовим критеріям та вимогам щодо належного управління земельними ресурсами [3].

Іншою проблемою агропромислового комплексу країни є недостатнє фінансування галузі і нерівномірний розподіл коштів державної підтримки. Як відомо, у всіх країнах світу сільське господарство було й залишається дотаційною галуззю, якій необхідна державна підтримка.

Не можна заперечувати, що підтримка галузі сільського господарства сьогодні є одним із ключових напрямів державної політики. Серед найбільш значущих програм підтримки можна виділити «Комплексну стратегію розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 рр.». Однак за рівнем державної підтримки наша країна, як і раніше, значно відстає від провідних країн світу.

Основною проблемою в Україні щодо фінансування сільського господарства поки що залишається невідповідність обсягів виділених коштів наявним потребам та напрямам розвитку. На відміну від західних країн наша державна політика спрямована передусім на підтримку великих аграрних холдингів, які з кожним роком займають усе більшу частку на ринку, поглинаючи дрібних гравців і збільшуючи площу сільськогосподарських угідь.

Також проблемою є зниження якості виробленої продукції. Прогалини в законодавстві, зниження реальних доходів населення, низька культура споживання і прагнення недобросовісних підприємців до збільшення прибутку стали основними причинами зниження якості продуктів харчування в нашій країні. Незважаючи на певні законодавчі ініціативи, держава не повною мірою забезпечує нагляд за якістю та безпекою продукції, що виробляється. Заходи, що вживаються, скоріше спрямовані на те, щоб звернути увагу покупця на низьку якість продукту (наприклад, заборона для виробників молочної продукції із заміником молочного жиру називатися молоком, сиром і маслом), ніж на спробу не допустити цю продукцію на прилавки магазинів. Заміна натуральних продуктів різними добавками не тільки негативно позначається на здоров'ї споживачів, а й завдає істотної шкоди сільському господарству України. Сьогодні виробникам, наприклад, набагато простіше використати різні заміники молочного жиру, ніж закуповувати якісну продукцію у фермерів, але за вищою ціною.

Фактично нині склалася ситуація, за якої набагато простіше, вигідніше і безпечніше виробляти продукцію низької якості, ніж прагнути відповідати всім нормам і вимогам, що пред'являються до виробників продуктів харчування в нашій країні. У результаті відбувається конкуренція за ціну, але не за якість кінцевого продукту, що в кінцевому підсумку призводить до скорочення доходів самих виробників.

Отже, відсутність чітких правил вивезення сільськогосподарської продукції і довгострокової політики, спрямованої на підтримку сільськогосподарських виробників, створює умови, за яких Україна не повною мірою реалізує наявний експортний потенціал.



Загалом стан експорту АПК України є задовільним, оскільки темпи його падіння є істотно меншими, ніж темпи падіння в інших галузях української економіки. Навіть спостерігаються позитивні зрушення: рекордне сальдо зовнішньої торгівлі, диверсифікація ринків збуту у світі.

Є низка внутрішніх чинників, на які можливо вплинути і, таким чином, збільшити обсяги експорту сільськогосподарської продукції, а саме [8; 9]:

- продовження диверсифікації ринків збуту в бік зменшення експорту до країн СНГ та збільшення частки експорту до Азії та Європи;

- приведення стандартів виробництва української с/г продукції до європейських, адаптація вітчизняної продукції для іноземних споживачів (написи латиницею тощо), уведення високої бізнес-культури та знання іноземних мов серед підприємців-експортерів;

- спрямування коштів державної підтримки аграрного сектору на інвестиції, а не на пільги;

- розвиток інфраструктури АПК України;

- реформування аграрної освіти в Україні та визнання її як однієї з пріоритетних для вітчизняної освітньої системи;

- збільшення в експорті частки продукції, що містить велику частку доданої вартості;

- продаж державної землі, переважно іноземним інвесторам;

- спрощення умов виходу українських підприємств на зовнішній ринок;

- спрощення умов для іноземців для створення переробних підприємств на території України;

- боротьба з корупцією в АПК, збільшення рівня прозорості ведення аграрного бізнесу в Україні, спрощення податкової системи.

Упровадження перерахованих вище заходів дасть змогу не лише підтримати експорт АПК України в умовах економічної та політичної кризи, а й досягнути високоякісних, ґрунтовних зрушень сільського господарства. Таким чином, використавши величезний потенціал АПК України, в перспективі це забезпечить Україні роль аграрної наддержави у світі.

**Висновки.** Аналіз стану та сучасних тенденцій агропромислового комплексу України за останні роки показав зменшення обсягів експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції, особливо високого ступеня переробки й доданої вартості, домінування у виробництві агрохолдингів, що загалом монополізує ринок та нівелює перспективи розвитку агропромислового комплексу в Україні. Для поліпшення ситуації пропонується боротьба з корупцією в АПК, збільшення рівня прозорості ведення аграрного бізнесу в Україні, сприяння екологічній сертифікації, спрощення податкової системи, розвиток технологічної та інноваційної інфраструктури АПК та ін. Також процеси формування та функціонування сільськогосподарського ринку не можна розглядати поза контекстом європейської інтеграції, яка створює для сільськогосподарських виробників нові можливості в аспекті забезпечення преференційного торговельного режиму, подолання тарифних і нетарифних бар'єрів, диверсифікації експорту, доступу до ресурсів тощо.

#### Список використаних джерел:

1. Головачова О.С. Проблеми та перспективи розвитку інфраструктури аграрного ринку України. *Бізнес Інформ*. 2013. № 5. С. 178–183.
2. Даниленко А.С. Організаційно-економічні засади реалізації експортного потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Економіка та управління АПК*. 2013. № 11. С. 5–10.
3. Затильна О. Управління конкурентоспроможністю підприємства при виході на зовнішній ринок на основі систематичного підходу. *Управління в сучасних умовах: новітні підходи та проблеми практики*. Тернопіль: ТНЕУ, 2012. 210 с.
4. Баласса Б. Економічне зростання та ресурси. *Лондон*. 1979. Вип. 4. С. 121–136.
5. Баласса Б., Бауенс Л. Внутрішньогалузева спеціалізація в умовах багатьох країн та багатогалузевої галузі. *Економічний журнал*. 1987. Т. 97. С. 923–939.
6. Босак А.О., Мустафаяєва Л.А. Поточний стан та перспективи розвитку АПК України: пошук нових ринків збуту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2019. Вип. 24. Ч. 1. С. 48–54.
7. Тарасенко С.В., Глубока Н.А., Кириченко Д.О. Експортна спеціалізація України: вектори розвитку. *Інтернаука*. 2018. № 9 (2). С. 36–41.
8. Барилевич О.М. Стан та проблеми розвитку сільського господарства України. *Молодий вчений*. 2015. № 8. С. 36–39.
9. Даниленко А.С. Організаційно-економічні засади реалізації експортного потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Економіка та управління АПК*. 2013. № 11. С. 5–10.

#### References:

1. Golovachova O.S. (2013) Problems and prospects of development of infrastructure of the agrarian market of Ukraine. *Business inform*, no. 5, pp. 178–183.
2. Danylenko A.S. Organizational and economic principles of realization of export potential of agricultural enterprises. *Economics and management of agriculture*, no. 11, pp. 5–10.
3. Zatilna O. (2012) Management of enterprise competitiveness in education in the foreign market on the basis of a systematic approach. *Management in modern conditions: the latest approaches and problems of practice*. Ternopil: TNEU, 210 p.
4. Balassa B.A (1979) Stages approach to comparative advantage, in Adelman. I. Economic Growth and Resources. Macmillan. London, vol. 4, pp. 121–136.
5. Balassa B. (1987) Intra-industry specialisation in a multy-country and multy-industry framework. *Economic Journal*, vol. 97, pp. 923–939.
6. Bosak A.A. (2019) Current state and prospects of development of agro-industrial complex of Ukraine: search of new markets / A.A. Bosak, L.A. Mustafayeva. *Scientific herald of Uzhhorod national university: series: International economic relations and world economy* / head. ed. M.M. Palinchak. Vol. 24, ch. 1, pp. 48–54.

7. Tarasenko S.V. (2018) Export specialization of Ukraine: vectors of development / S.V. Tarasenko, N.A. Gluboka, D.O. Kirichenko // *International scientific journal "Internauka"*, no. 9 (2), pp. 36–41.
8. Barylovych O.M. (2015) State and problems of agriculture development in Ukraine. *Young scientist*, no. 8, pp. 36–39.
9. Danylenko A.S. (2013) Organizational and economic principles of realization of export potential of agricultural enterprises. *Economics and management of agriculture*, no. 11, pp. 5–10.